

Наредног месеца навршиће се 15 година од доласка на власт Александра Лукашенка, председника Белорусије. За тих 15 година у Белорусији се догодило право мало "привредно чудо". О том чуду, о контроверзама везаним за белоруског председника, и о сличностима и разликама Белорусије и Србије рећи ћемо нешто више пре свега уз помоћ узбудљиве књиге Драгомира Анђелковића *Историја Белорусије* (Una press, Београд 2009).

Када је Лукашенко 1994. преузео управу Белорусија је била захваћена озбиљном економском кризом. Бруто друштвени производ (БДП) био је пао за 40 посто у односу на последњу годину социјализма, а куповна моћ становништва се била преполовила [\[1\]](#). Инфлација је била 40 посто месечно, а просечна плата 30 марака

[\[2\]](#)

. Изгледало је да Белорусија не може да избегне судбину упропашћених и опљачканих земаља "транзиције", какве су биле Украјина, Молдавија, пак чак и Србија.

Ипак, Белорусија је под Лукашенком сасвим неочекивано, са становишта неолибералних економских догми и транснационалне идеологије, кренула у другом правцу. Земља је до 2000. године достигла БДП из доба социјализма [\[3\]](#), а затим наставила да напредује по стопи од 8 до 10 одсто годиншње [\[4\]](#).

Ради поређења, треба рећи да је Србија, са сличним бројем становника и сличном привредном структуром и развијеношћу из доба социјализма, данас (2009) још увек знатно испод БДП из 1989

[\[5\]](#)

. По неким пројекцијама (датим пре кризе), уз садашњи темпо раста, Србија може достићи свој БДП/с из 1989. тек негде 2018. године

[\[6\]](#)

. У Белорусији је, међутим, већ 2008. БДП по глави становника достигао 11.000 долара (према паритету куповне моћи)

[\[7\]](#)

, што је барем упола више него у Србији

[\[8\]](#)

. Просечна плата је у Белорусији данас прешла 400 долара (са знатно већом куповном моћи

[\[9\]](#)

), а инфлација је 2008. износила 8,4 посто

[\[10\]](#)

. Белорусија је за Лукашенка, такође, отплатила и највећи део иностраног дуга из ранијег раздобља. Она данас нема више од две милијарде долара дуга - десет пута

мање него што га има Србија

[\[11\]](#)

. Што је најлепше, у Белорусији постоји готово пуна запосленост. Тамошња стопа незапослености је, наиме, свега 1,6 одсто

[\[12\]](#)

- чак дванаест пута мање него што је у Србији (21,5 одсто

[\[13\]](#)

)!

Како је Лукашенко успео да направи ово чудо? Одговор је једноставан – оштром борбом против корупције и опрезном и помало конзервативном економском политиком.

Треба рећи да је Лукашенко победио на председничким изборима 1994. као потпуни аутсајдер управо на антикорупционом програму. Председник је требало да постане тадашњи премијер Вјачеслав Кјебич, који је нови устав (1994) направио тако да су председнику додељена многа овлашћења. Али, Лукашенко је већ у првом кругу добио 45 посто гласова (Кјебич 17 посто), док је у другом кругу потукао Кјебича са 80:14 посто. Овакав изненадан успех Лукашенко, који је наступао као самостални (нестраначки) кандидат, постигао је пре свега зато што се као народни посланик истакао оштрим нападима на корумпиране политичаре. Но, Лукашенко није био једини политичар у историји који је на антикорупционом програму дошао на власт. Он је посебан по томе што је тај програм озбиљно схватио и све време га доследно спроводио. Чим је преузео дужност, Лукашенко је искористио велика овлашћења која има председник и очистио државни и привредни апарат од најкрумпиранијих кадрова.

Но то су, у историји, радили и неки други популистички политичари. Али, они су брзо почињали да и сами стварају клијентистичку мрежу, која је постајала нови центар системске корупције. Код Лукашенка то, међутим, није био случај. Нити је он лично кренуо у безобзирно богаћење, као многи ауторитарни владари, нити је он то дозвољавао свом окружењу. Чак и политички блиске људе Лукашенко је уклањао чим би се открила нека злоупотреба или проневера.

Рецимо, крајем 1999, Лукашенко је ухапсио двојицу познатих менаџера, Јурија Феоктистова, директора Белоруске индустрије челика и Виктора Лагвинца, председника Контогрупе. Обојица су били саставни део нове управљачке елите и обојица су ухапшена због корупције. Слично је било и у случају хапшења банкарке Виникове, директора “Фандока” Таранова, директора “Мегатекса” Семенова, директора угледног колхоза “Расвет” Старовојтова, министра пољопривреде Леонова... “Бити

руководилац данас у Белорусији – то је најопасније занимање”, духовито је приметио један коментатор. [14] Зато је у Белорусији данас не постоји "завера елите", као у Србији. Док код нас, без обзира на страначке боје, елита сложено и систематски исисава народни доходак и преузима сву националну имовину, у Белорусији је читав "етос" елите, управо захваљујући другачијем понашању државног врха, постао другачији. Тамо члан елите мора много више да буде окренут добру заједнице него мафијашком (политичко-рекеташком) паразитизму, ако уопште жели да опстане на елитном положају.

Лукашенко се данас из САД и ЕУ напада због много ствари. Али, ни најљућа опозиција, у земљи или иностранству, не може да му приговори како он, његова породица или најближи сарадници користе власт да би се обогатили. Уопште, по подацима Интеропола, Белорусија је данас једна од земаља са најмање криминала у свету. Стопа криминала, наиме, у Белорусији је чак десет пута мања него у Данској! [15] Сигурност и јасна правила игре јесу, дакле, управо онај повољан друштвени и економски амбијент који је најбоље одговарао потребама дугорочног стабилног развоја, што је и први разлог привредног успеха Белорусије.

Други пак разлог била је већ споменута економска опрезност у власничким реформама и реструктурисању привреде. Приватизација се у Белорусији није свела на спринтерску продају свих предузећа страним и домаћим шпекулантима, односно на то да највеће "златне коке" привреде што пре пређу из јавног у приватно власништво. Држава је у Белорусији кренула у постепену приватизацију и то првенствено оних предузећа која у дужем раздобљу нису била успешна или за које је процењивала да послују у области у којој је приватни сектор ефикаснији. Од укупног броја предузећа у Белорусији је приватизовано две трећине њих, углавном мањих и средњих фирми [16]. Ипак, језгро индустрије и пољопривреде у Белорусији је остало у већинском јавном власништву [17]

. Белоруска индустрија, зато, није пропала и "пуштена низ воду" као "застарела" и "непродуктивна". Њени најздравији делови су брижљиво очувани и модернизовани. Тако је данас индустрија Белорусије, дакле мале земље сличне Србији, и поред свих неолибералних мантри да таква земља може само да се бави услугама, светски позната по својим квалитетним индустријским производима као што су дампер "Белаз", трактор "Беларус" или камион "Маз"

[18]

У Белорусији јавни сектор, такође, има јаке пакете деоница и у банкама. Белоруске банке су оријентисане грански и јасно подржавају посебне секторе домаће привреде [19]

1
Отуда инвестиције у белоруску привреду не почивају на страним аквизицијама и

позајмицама, већ на расту штедње становништва

[\[20\]](#)

. Од 11 милијарди долара инвестиција, колико је рецимо забележено 2006, девет милијарди било је из домаћих извора

[\[21\]](#)

. Тиме је још једном потврђено запажање бугарског научника Ивана Крастева да су "већина држава које имају високу стопу економског раста оствариле тај раст на основу домаћих резерви, а не страних. (...)У Кини, нето сума директних страних инвестиција чини само 15% од укупних инвестиција. (...)Исто важи и за Сингапур(...). Закључак је да привреда једне државе мора имати високу стопу домаће штедње како би се постигао брз привредни раст"

[\[22\]](#)

. Али, да би се домаћа штедња употребила за развој домаће привреде (а не за финансирање куповине стране робе), домаће банке морају истински да буду домаће. Једна од разлика у привредном амбијенту Србије и Белорусије јесте управо у томе што је у првој банкарски сектор у служби страних произвођача и трговаца, а у другој у функцији домаће индустрије и пољопривреде.

Пошто је, тако, белоруска привреда задржала реалну основу (коју чине управо индустрија и пољопривреда), тамошњи раст БДП се, дугорочно посматрано, показао далеко одрживијим него у другим, сличним земљама. И у Србији је, од 2001. до 2008. забележн раст БДП, али он је почивао углавном на спекулантској и паразитској основи. У Србији је, наиме, како то лепо објашњава Анђелковић (211), индустрија пропадала, фабрике су затваране, производња је јењавала, а једино што је радило биле су трговина, банкарство и транспорт. Они јесу приносили статистичком расту БДП. Међутим, радило се о томе да је увознички лоби домаћем тржишту лиферовоао масу стране робе, шпедитери су ту робу превозили, трговина ју је продавала, а банке грађанима давале кредите да би се та роба што лакше куповала. Резултат је био тај да је БДП формално растао, али да је домаћа производња била све мања и мања. И без светске економске кризе, било је само питање дана када ће на крају цео тај статистички раст Србије да нестане као мехур од сапунице. У Белорусији је, међутим, раст био на много здравијим основама. Зато је будућност привреде ове земље, чак и у условима заоштрене светске економске кризе, много мање мрачна што су прогнозе за Србију.

Коначно, да ли је Лукашенко све ово постигао по цену "увођења диктатуре" у Белорусију – како му се пребацује из многих званичних кругова САД и ЕУ? То би заиста било претерано и сасвим нетачно рећи. Лукашенко није забранио ни једну странку, није чак основао ни своју партију. Ипак, он је убедљиво и са великим одазивом бирача побеђивао на свим председничким изборима и референдумима, као што су њему блиски посланички кандидати тријумфовали на свим парламентарним изборима.

На референдуму 1995. за Лукашенков предлог да председник добије овлашћење да може распустити парламент гласало је 77 посто бирача. На референдуму 1996. за Лукашенков предлог устава гласало је 88 посто од 84 посто бирача колико је изашло на изборе. На председнички изборима 2001. Лукашенко је већ у првом кругу освојио 76 посто гласова (при излазности од 83 посто бирача). На референдуму 2004, којим је укинута ограничење броја председничких мандата, гласало је 90 посто уписаних бирача, а 77 посто њих је подржало укидање ограничења. Коначно, на председничким изборима 2006. Лукашенко је добио трећи мандат са 83 посто гласова већ у првом кругу.

Проамеричка опозиција се жалила на изборне услове. Ипак, треба рећи да се чак ни она није тужила на бројање гласова, већ само на неједнак третман власти и опозиције на државним медијима. Лукашенко је, наиме, допуштао опозицији слободно надметање за гласове бирача, али медији у јавном власништву нису своју "независност" доказивали заступањем неолибералних догми и идеологије транснационалног капитала. Зато је белоруска опозиција, по савету својих страних пријатеља, бојкотовала парламентарне изборе 2000. године, као "недемократске". Међутим, после победе опозиције 2000. године у Србији, процењено да се слични модел изборног преврата може применити и на Белорусију. Зато се тамошња опозиција појавила на парламентарним изборима 2004. са великим амбицијама да обори Лукашенка. Догодило се, међутим, да је на тим изборима опозиција претрпела тежак пораз и да није освојила ни једно посланичко место!

Реч је о томе да је белоруски изборни систем двокружни и већински. У другом кругу, између два кандидата, бирачи су увек гласали за кандидата који није био противник Лукашенкове политике. Странка из које је кандидат долазио за бираче уопште није била важна (јер се на већинским изборима ионако гласа за кандидата по имену и презимену). Важно им је било само то да се задржи дотадашња стабилност и економски развој. Зато су најчешће те, 2004. године белоруски бирачи, на гласачком листићу, заокруживали име неког нестраначког угледника који је подржавао Лукашенкову политику. После избора испоставило се међутим да нестраначки представници чине чак близу 90 посто изабраних посланика [\[23\]](#). Слично је било и на скупштинским изборима 2008. Како би избегла пребацивања из САД и ЕУ да "нема опозицију у скупштини", власт је чак почела да помаже опозиционим представницима како би бар неко од њих ушао у парламент. На местима на којима су се кандидовали опозициони прваци, власт је истицала по два своја кандидата како би се гласови про-владиних присталица поделили. Иако је, захваљујући томе, нешто више опозиционих представника ушло у други круг избора, ипак ни један од њих није успео да освоји посланичко место. Тако је данас белоруски парламент пример "беспартијског плурализма". Посланици одговарају изборној бази, а не странкама и међусобно се сукобљавају не на страначким већ на циљно-инструменталним основама.

Такав политички поредак заиста не спада у оно што се у транзитолошкој литератури назива "консолидована демократија". Али, то јесте облик демократије ("изборна демократија") који изгледа поприлично одговара жељама и расположењима конкретних грађана неке политичке заједнице – много више него што би то био било који модел прописан од стране вашингтонских или бриселских ауторитета. Случај Белорусије и Лукашенка је јединствен случај међу земљама источноевропске транзиције. Он тешко да може бити пример који треба буквално опонашати. Али, оно што може бити пример за углед свим малим "транзиторним" земљама јесте тамошње неробовање догамама, храброст да се хода властитим путем и несумњива исплативост такве политичке храбрости.

Белорусија је одлична поука да не треба слепо следити сваку идолошку моду и сваки савет који долазе из иностранства. Све то, наравно, треба знати. Али само ми, чланови неке политичке заједнице, знамо врлине и мане, прошлост и садашњост, навике и менталитет друштва у коме живимо. А управо од свега тога највише и зависи успешност примене неке идеје, неког савета. Употребити властиту памет и храбро преузети одговорност за себе – то може бити поука из белоруског случаја. Можда ће нешто од те поуке бити корисно и за Србију. Упознајмо неортодоксне случајеве, храбро укључимо мозак и вредно радимо. И нешто од добрих резултата, какве видимо где год се мисли својом главом, па и у Белорусији, свакако да неће изостати ни код нас.

Држава посебну пажњу посвећује унапређењу села. Спроводи се план о "хиљаду аграрних вароши", то јест подизање квалитета живота у сеоским насељима кроз увођење даљинског грејања, водовода, гаса, топле воде, канализације и изградњу школе, амбуланте, вртића, дома културе, спортске сале, услужног центра и нотаријата. До сада је око 700 села добило такве садржаје. (223)

Док Србија данас има само 5 савремених ловаца бомбардера (као што је Миг-29), Белорусија их има 110! Она има војску од 65 хиљада регрута, који служе војску од 12 до 18 месеци (зависно од образовања). (186)

[1] Анђелковић, стр. 186.

[2] Исто, стр. 194.

[3] Исто, стр. 194; 216.

[4] Исто, стр. 219.

[5] http://www.mfin.gov.rs/download/pdf/ekonomska_istrazivanja/studije

[6] http://www.becei.org/EF%200304/s._markovic.htm

[7] Исто, стр. 219.

[8] Исто, стр. 252.

[9] Исто, стр. 220.

[10] [http://www.indexmundi.com/belarus/inflation_rate_\(consumer_prices\).html](http://www.indexmundi.com/belarus/inflation_rate_(consumer_prices).html)

[11] Анђелковић, стр. 215; 252.

[12] Анђелковић, 220.

[13] <http://www.seebiz.eu/hr/makroekonomija/srbija/unicredit>

[14] Карбалевич, Валерий: “Белоруская номенклатура в период трансформации: эволюция социального статуса и политической роли”, *Belarus Monitor*, Minsk, 1998.

[15] Анђелковић, стр. 210.

[16] Страни капитал данас у целини контролише 1.642 белоруске фирме, а у 1.903 предузећа власништво је мешовито (домаће и страно).

[17] Анђелковић, стр. 216-18.

[18] Исто, стр. 255-6.

[19] Исто, стр. 215.

[20] Исто, стр. 216.

[21] Исто, стр. 218.

[22] Крастев, Иван и други (2004): *У потрази за одговорном владом: изградња државе и економски раст на Балкану* . Београд: Програм за развој УН и Београдски фонд за политичку изузетност, стр. 15-16.

[23] Анђелковић, стр. 227.